

BERENIKA TERN

KSIĘGA RUN

Jak wykorzystać
potęgę znaków
runicznych

BERENIKA TERN

KSIĘGA
RUN

Jak wykorzystać potęgę znaków runicznych

Redaktor prowadząca: Ewelina Sokalska
Redakcja: Paulina Potrykus-Woźniak
Korekta: Ewa Popielarz
Projekt okładki: Łukasz Werpachowski
Zdjęcie na okładce: © STEKLO/Shutterstock.com
Skład: skladigrafika@gmail.com

Copyright © Berenika Tern 2018

Copyright © 2020 for the Polish edition by Wydawnictwo KobiECE Łukasz Kierus

Wszelkie prawa do polskiego przekładu i publikacji zastrzeżone. Powielanie i rozpowszechnianie z wykorzystaniem jakiejkolwiek techniki całości bądź fragmentów niniejszego dzieła bez uprzedniego uzyskania pisemnej zgody posiadacza tych praw jest zabronione.

Wydanie II
Białystok 2020
ISBN 978-83-66520-88-2

Bądź na bieżąco i śledź nasze wydawnictwo na Facebooku:
www.facebook.com/kobiece

www.wydawnictwokobiece.pl

Wydawnictwo KobiECE
E-mail: redakcja@wydawnictwokobiece.pl
Pełna oferta wydawnictwa jest dostępna na stronie
www.wydawnictwokobiece.pl

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne 9

CZĘŚĆ I. RYS HISTORYCZNY

ROZDZIAŁ 1. Indoeuropejczycy 19

Język 19

Pochodzenie 24

Etnos indoeuropejski 28

Religia 37

Podsumowanie 40

ROZDZIAŁ 2. Germanie 47

Pradzieje Europy 47

Migracje ludów w Europie, proto-Germanie 53

Germanie 54

Mitologia i religia Germanów 60

Podsumowanie 63

ROZDZIAŁ 3. Skandynawowie (wikingowie) 67

Wikingowie/Normanowie (VIII–XI w.) 73

Wierzenia i mitologia wikingów 84

Bogowie nordyccy 87

Ragnarók	91
Podsumowanie	93
ROZDZIAŁ 4. Pochodzenie run	97
Etymologia wyrazu runa	97
Teorie pochodzenia run	98
Rodzaje alfabetów runicznych	105
ROZDZIAŁ 5. Zabytki runologiczne	115
Zabytki epigraficzne	115
Zabytki literackie	120
Podsumowanie	120

CZĘŚĆ II. ENERGETYKA I ZNACZENIE RUN

ROZDZIAŁ 6. Poematy runiczne	129
Podsumowanie	151
ROZDZIAŁ 7. Heil Odin!	155

CZĘŚĆ III. OPIS I CHARAKTERYSTYKA RUN

1. Fehu	183
2. Uruz	192
3. Thurisaz	200
4. Ansuz	209
5. Raido	217
6. Kenaz	223
7. Gebo	230
8. Wunjo	237
9. Hagalaz	243
10. Naudiz	250

11. Isaz	256
12. Jera	262
13. Ei(h)waz	268
14. Perdo	275
15. Algiz	281
16. Sowilo	287
17. Tiwaz	294
18. Berkanan	301
19. Ehwaz	310
20. Mannaz	317
21. Laguz	325
22. Ingwaz	334
23. Dagaz	339
24. Othala	345
Bibliografia	350
ROZDZIAŁ 8. Praca z runami	353

INDOEUROPEJCZYCY

Nie można mówić o historii, kulturze i wierzeniach Germanów, Skandynawów lub wikingów bez usytuowania ich w kontekście historii Europy czy świata. Jak wiele innych nacji, tak samo ludy germańskie w ciągu stuleci (a nawet tysiącleci) podlegały migracjom, asymilacji kulturowej, różnicowaniu cech językowych, wykształcaniu specyficznych obyczajów i wierzeń religijnych. Geneza większości ludów europejskich jest jednak tożsama, bo indoeuropejska, dlatego naszą przygodę z ludami północnej Europy zaczniemy od poznania aktualnych faktów na temat początków języków europejskich, pochodzenia ludów indoeuropejskich, dosyć kontrowersyjnej tezy o etnosie indoeuropejskim i korzeniach wyznań i religii Indoeuropejczyków.

JĘZYK

Już od dawna wiadomo, że większość języków współczesnej Europy (poza baskijskim, węgierskim, fińskim,

estońskim, tureckim i pewną liczbą mniej rozpowszechnionych) jest ze sobą spokrewniona, to znaczy wywodzi się od jednego wspólnego prajęzyka. Prajęzyk to język, który dał początek rodzinie językowej. Może być opisywany na podstawie zabytków, które się zachowały, lub rekonstruowany na podstawie języków, które się z niego rozwinęły. Język praindoeuropejski, częściowo zrekonstruowany za pomocą metody porównawczej, ma charakter teoretyczno-hipotetyczny i dzięki niemu można lepiej zrozumieć procesy rozwojowe indoeuropejskiej rodziny językowej*.

Najdawniejsze języki indoeuropejskie – już znacznie różnicowane – znane są z pierwszej połowy II tysiąclecia p.n.e., a dane pośrednie wskazują, że rozpad wspólnoty indoeuropejskiej musiał nastąpić najpóźniej ok. 3000 roku p.n.e. Z kolei analiza odziedziczonego słownictwa pozwala przypuszczać, że społeczeństwo praindoeuropejskie istniało w okresie neolitu (przed upowszechnieniem się wytopu i obróbki metali) i że składało się z ludności rolniczo-pasterskiej.

Podstawą koncepcji języka praindoeuropejskiego** były spostrzeżenia dokonane w 1583 roku przez angielskiego jezuitę i misjonarza pracującego w Indiach (w Goa). Thomas Stephens zauważył podobieństwo indyjskiego języka konkani, greki i łaciny, a dwa lata później o podobieństwie sanskrytu i włoskiego pisał kupiec Filippo Sassetti. W 1647 roku niderlandzki lingwista Marcus Zuerius Van Boxhorn stwierdził, że języki niderlandzki, albański, grecki, łaciński, perski i niemiecki muszą wywodzić się od

* *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław 1999, s. 454.

** https://en.wikipedia.org/wiki/Indo-European_languages.

jednego prajęzyka, który określił jako scytyjski (w późniejszym czasie badacz ten dodał jeszcze do tej grupy języki celtyckie, bałtyjskie i słowiańskie). Van Boxhorn sugerował także w dość jednoznaczny sposób, że praojczyzną Indoeuropejczyków były stepy dzisiejszej Ukrainy, Rosji i Kazachstanu i że niegdyś na owych rozległych terenach Eurazji żył lud, Scytowie, od którego wywodzą się Germanie, Rzymianie, Grecy, Persowie, Celtowie i inni. Po śmierci Van Boxhorna na ponad sto lat „koncepcja scytyjska” została właściwie zapomniana, ożywił ją dopiero brytyjski orientalista sir William Jones, w 1786 roku, wykazując podobieństwo łaciny, greki, sanskrytu, a także gockiego, iryjskiego i perskiego i udowadniając tym samym, że wymarłe i współczesne języki Europy wywodzą się z jednego języka, który można nazwać prajęzykiem. W 1810 roku duński geograf Conrad Malte-Brun użył po raz pierwszy określenia „języki indogermańskie”, dziś na ogół odrzuconego (poza lingwistyką niemiecką), bo kojarzonego z niemieckim nazizmem i rasizmem. Terminu „indoeuropejski” użył natomiast po raz pierwszy Thomas Young w 1813 roku, wywodząc pochodzenie języków europejskich od rozciągłości terytorialnej – „od północnych Indii do Europy Zachodniej”. Koncepcję indoeuropejskiej rodziny językowej połączonej wzajemnym podobieństwem należących do niej języków, a także ich wspólnym pochodzeniem, upowszechnił Franz Bopp (1816, 1833), twórca językoznawstwa historyczno-porównawczego. Obok niego można wymienić wielu innych jej zwolenników i propagatorów, m.in. Rasmusa Christiana Raska (w różnych pracach wydanych w latach 1811–1832), Jacoba Grimma (1848), Augusta Schleichera (1861), Friedricha Karla Brugmanna (1880).

Od czasów tego ostatniego językoznawcy koncepcja wspólnoty indoeuropejskiej nabrała współczesnego znaczenia, i choć jej podstawy są już powszechnie przyjęte, ciągle rozwija się i dopracowywane są różne szczegóły.

Klasyfikacja genetyczna (historyczna) języków indoeuropejskich grupuje języki w rodziny językowe ze względu na ich pokrewieństwo językowe, czyli pochodzące od wspólnego przodka – prajęzyka. W obrębie rodziny indoeuropejskiej można wyróżnić następujące podrodziny językowe^{*}: indoirańska, anatolijska (wymarła, najstarsza i najbardziej odrębna grupa językowa), tocharska, armeńska, albańska, grecka, germańska, słowiańska, bałtycka, celtycka, italska.

Interesującą nas podrodzinę germańską dzieli się na trzy grupy:

1. zachodnią: język niemiecki (wraz z żydowskim – jidysz), niderlandzki (z odmianą holenderską i flamandzką oraz afrikaans), fryzyjski, angielski, anglosaski;
2. północną (nordyjską, skandynawską): norweski, szwedzki, duński, islandzki, farerski;
3. wschodnią (martwe języki): gocki, krymski, ostrogocki, wizygocki, burgundzki.

Geografia lingwistyczna natomiast (dział geografii i językoznawstwa zajmujący się badaniem geograficznego roz-

* F.A. Majewicz, *Języki świata i ich klasyfikowanie*, Warszawa 1989; s. 21–39; L. Bednarczuk, *Języki indoeuropejskie*, t. 1, Warszawa 1986, s. 46; <https://www.britannica.com/topic/Indo-European-languages/Characteristic-developments-of-Indo-European-languages>.

mieszczenia faktów językowych oraz nanoszeniem ich na mapy) grupuje języki w ligi i cykle językowe. Liga językowa to grupa języków, niekoniecznie blisko spokrewnionych, która z powodu wzajemnych oddziaływań na siebie (interferencji) w wyniku sąsiedzkich kontaktów, identycznych bądź podobnych czynników społecznych, historycznych i ekonomicznych wykazuje podobne cechy systemowe (w genezie, rozwoju, funkcjonowaniu). Cechy te mogą objawiać się zarówno w wewnętrznej strukturze poszczególnych języków, jak i mieć charakter zewnętrzny (czynniki natury społeczno-ekonomicznej, ekologiczno-geograficznej, historycznej). Cykl językowy to liga lig językowych pokrywająca się z określonymi, najczęściej rozległymi terytorialnie, obszarami kuli ziemskiej (np. Azja Południowo-Wschodnia, Afryka, Europa i Bliski Wschód itd.). I tak w Europie wyróżniamy*:

- ⊗ ligę tzw. „wielkich języków Europy” lub ligę SAE (Standard Average European), której kolebką jest zlatynizowana Europa Zachodnia: język angielski, francuski, niemiecki, włoski, rosyjski;
- ⊗ ligę wikingijską obejmującą języki: duński, norweski, islandzki, farerski, irlandzki, szkocki, walijski, bretoński, szwedzki, lapoński, fiński, wepski; jądro tej ligi stanowią dialekty nordyckie (północnogermańskie), z których początek wzięły współczesne języki skandynawskie, a otoczenie stanowiły języki celtyckie (od zachodu) i języki uralskie (od wschodu);

* F.A. Majewicz, *op. cit.*, s. 10 i s. 168–172.

- ☉ pozostałe ligi: pobrażną, pejpuską, rokytnicką, dunajską, bałkańską, kamską, języki wyspowe i diasporowe.

POCHODZENIE*

Językoznawcy nie ustają w trudach odnalezienia praojczyzny indoeuropejskiej rodziny językowej, zgodnie zakładając, że w odległej przeszłości istniała pierwotna grupa plemienna, posługująca się językiem będącym protoplastą współczesnej rodziny języków indoeuropejskich. Istnieją różne teorie dotyczące pochodzenia rdzennych plemion indoeuropejskich i ich języka, ale najpopularniejsze z nich to hipoteza anatolijska oraz pontyjsko-kaspjska.

Hipoteza anatolijska umiejscawia kolebkę indoeuropejską w Azji Mniejszej (region współczesnej Turcji, Anatolii) w VII tysiącleciu p.n.e. i przypisuje jej kulturę wczesno-neolityczną. Przedstawicielami tej koncepcji są: J. Schmidt (1890), A.H. Sayce (1927), V.G. Childe (1950), V. Illich-Svitych (1963), V. Sheveroshkin (1987), A. Dolgopolsky (1987), C. Renfrew (1987), K.T. Witczak (2003). Colin Renfrew (brytyjski archeolog i paleolingwista) jest zagorzałym zwolennikiem koncepcji anatolijskiej, sugerując, że ok. 6500 lat p.n.e. język praprotaindoeuropejski, którym

* Podaję zbiorowy przypis pozycji bibliograficznych i źródeł internetowych, na podstawie których opracowałam dany rozdział, po to, by nie zakłócać odbioru częstymi odwołaniami do źródeł: F.A. Majewicz, *Języki świata i ich klasyfikowanie*, Warszawa 1989; L. Bednarczuk, *Języki indoeuropejskie*, t. 1, Warszawa 1986; <https://www.britannica.com/topic/Indo-European-languages/Characteristic-developments-of-Indo-European-languages/>; <http://www.nature.com/news/a-turkish-origin-for-indo-european-languages-1.11270>; http://encyklopedia.naukowy.pl//Języki_indoeuropejskie,vstrona_2; <http://e-archaeology.org/wp-content/uploads/2016/06/Witczak-Kowalski.pdf>; <http://grzej.orgj.interiowo.pl/lingwpl/pochie1.html>

mówiono w Anatolii, uległ rozpadowi (na języki anatolijskie i praindoeuropejskie), a migrujące społeczności rolnicze w pokojowy sposób rozpowszechniały swoje zdobycze cywilizacyjne, kulturowe i dialekty, które stanowiły rdzeń współczesnych języków w Europie. Poparciem teorii anatolijskiej są również współczesne badania językoznawcze. W 2003 roku naukowcy Russell Gray i Quentin Atkinson z Uniwersytetu w Auckland przeprowadzili komputerowe badania glottochronologiczne (analizując 87 języków), które doprowadziły ich do konkluzji, że indoeuropejski prajęzyk istniał pomiędzy 7800 a 5800 rokiem p.n.e. oraz wskazując Anatolię jako najbardziej prawdopodobne miejsce powstania języka indoeuropejskiego.

Hipoteza pontyjsko-kaspijska, zwana kurhanową (za twórczynią Mariją Gimbutas), lokalizuje praojczyznę indoeuropejską na stepach położonych na północ od Morza Czarnego i Morza Kaspijskiego w okresie ok. 6000 lat p.n.e. Badacze i zwolennicy tej teorii podkreślają, że gospodarka w indoeuropejskiej praojczyźnie miała raczej charakter pasterski niż rolniczy (stąd właśnie idea lokalizacji na stepie), znano i hodowano konie, używano zaprzęgów konnych, rydwanów i pielęgnowano kulturę kurhanów. Teoria kurhanowa – hipoteza stworzona przez Mariję Gimbutas – łączy tradycyjne metody archeologiczne z lingwistyką i interpretacją mitologii, dowodząc, że Indoeuropejczycy mieli swoje pierwotne siedziby na stepach pontyjsko-kaspijskich i stamtąd rozpoczęli swoją ekspansję.

WYDAWNICTWO
KOBIECE

Spodobał Ci się fragment tej książki?

Zamów ją w naszej księgarni

www.WYDAWNICTWOKOBIECE.pl

Bądź na bieżąco i śledź nasze wydawnictwo na Facebooku:

 www.facebook.com/kobiece

ul. Andersa 40A
15-113 Białystok

e-mail: redakcja@wydawnictwokobiece.pl

tel. 731-019-059